

TÓBIÁS ÁRON (1927) Budapest

TÓBIÁS ÁRON

Ellenfényben

Politikailag züllött, emberileg
hitvány kalandor

Rákosi titkosrendőrsége mintegy másfél millió személyi kartont fektetett fel „gyanús” személyekről. 1956 után ez a szám háromnegyed millióra, majd fokozatosan negyedmillióra csökkent. Kádár titkosrendőrsége 1990 előtt negyvenezer ellenséget tartott nyilván.

A Rádióban az 1956-os forradalom idején kiosztották a személyzeti dossziékat. Benne csupán az időről időre újra elkészített összefoglaló jelentések szerepeltek. Kik figyeltek, s milyen mértékben – családi háttér, ismeretségi kör, egyéni megnyilvánulások stb. –, sosem derült ki.

1956. október 23-án, a Rádió ostromának megkezdése előtti órában figyelemre méltó esemény történt a Benke Valéria rádióelnök szobájával szomszédos tanácsteremben, ahová az intézmény tizenöt-húsz legfontosabb vezetője, a válságstáb gyűlt össze. Az ostromlók által hermetikusan körülvárt épületben egyszerre nyílt az ajtó, s két elegáns öltözetű, középkorú úr jelent meg civilben a Belügyminisztérium vezetői közül. Tájékoztattak az egyre forróbb helyzetről. Majd egyikük halk, ám pattogó hangon így szólt:

– Operatív elvtársak, kilépni!

Erre – Földes Péter szerkesztő, a hamarosan megalakuló Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottsági tagjának emlékezete szerint – öt vagy hat jól ismert rádiós lépett ki a többiek közül, s a két váratlan vendéggel az élen döngő léptekkel elhagyták a tanácstermet, s hamarosan a Rádió épületét is. Hogy hová tűntek, ki tudja? Semmi nyom nem maradt utánuk.

Évtizedek múltán oldódott meg e távozás rejtélye. A Rádió pincéjén keresztül vezető titkos járaton át távoztak, tizennégy lépcsőn lefelé haladva, majd az egyik szomszédos utcában lévő, ugyancsak titkos pincejáraton keresztül kiléptek az utcára. Az a tíztagú küldöttség is így hagyta el az ostromlott „fellegvárat”, amely 1956. október 23-án mint forradalmi megbízott járt a Rádióban, hogy átadja a műegyetemisták tizennégy pontos forradalmi követelését.

2004-ben napvilágra került, hogy az 1956-ra vonatkozó legfontosabb iratok, az úgynevezett *Zárt irattár* anyagai (Maléter Páltól Déry Tiboron át a Petőfi Körig, a Nagy Imre-perig, az írópereikig, a koalíciós pártok vezetőinek peréig stb.) a kutatók számára is hozzáférhetővé váltak. Köztük a „T-betűsök” is, Tánczos Gábor, az 1956-os Petőfi Kör titkára, Tildy Zoltán, az 1946-os Második Köztársaság első elnöke és az 1956-os Nagy Imre-kormány államminisztere, Tóbiás Áron, a Szabad Kossuth Rádió szerkesztőbizottságának tagja, Turchányi Egon, Mindszenty József bíboros-prímás titkára. (Lásd *Trezor 3., Az átmenet évkönyve*, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának kiadása, 2004.) Néhány esztendővel ezelőtt nyílt módom arra, hogy az 1956. november 4-vel kezdődő korszakról a Történeti Hivatalban, majd utódjánál, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában kutatást végezhessenek. Így kezdődik egy általam addig még nem ismert életrajz, egy történeti korszak – ellenfényben.

JELENTÉS A 083-AS OBJEKTUMBÓL (1958. DECEMBER 29.)

Ez a dokumentum annak idején egy befolyásosnak tekinthető valaki visszaemlékezéseit tartalmazza a Varga Domokos és társai per (másodrendű vádlott Tóbiás Áron) idejéről, amelyik 1957. szeptember 24-én kezdődött, tehát jó egy évvel azelőtt.

„És akkor annak, hű, de megmondtam a magamét, annak az embernek. Mert akkor volt a Tóbiás Áron-, Varga Domokos-tárgyalás a Fő utcában, és lökdösték őket jobbra-balra, és mikor a lépcsőn megbotlott az egyik ember – azt hiszem, a Tóbiás –, akkor fogta a karját az őr, aki vitte őt, és akkor a Tóbiás megbotlott a lépcsőn, és ő pedig azt hitte, hogy el akar szaladni vagy el akar menekülni, és akkor ez visszarántotta, úgyhogy a szerencsétlen majdnem leesett a lépcsőn, de mindez olyan olyan brutális volt, és egy olyan látvány volt, hogy én azt sem tudtam, hogy ezek hogy merészelnek ilyet. És aznap mentem én ehhez a börtönparancsnokhoz, és ezt is megmondtam neki, hogy maguk azt mondják, hogy emberségesen bánnak a foglyokkal, és rendesen tudnak viselkedni a fogoly őrök a foglyokkal szemben, akkor a nyilvánosság előtt miért nem tudják ezt megtenni? És akkor nagyon érdeklődött, hogy miért, mi történt. És elmeséltem neki ezt a jelenetet. Másnap, mikor hozták őket a tárgyalásra, mert folytatódott ez a tárgyalás, akkor már azok az őrök le voltak váltva, már nem azok, másik őrök hozták őket, és hozzájuk sem mertek érni, csak mellettük mentek. Igen.”

VALLOMÁS A GYORSKOCSI UTCAI LETARTÓZTATÁSI INTÉZETBŐL

Őrizetbe vételelem után kérdezték ki a már letartóztatott Márkus István író '56-os tevékenységem egyik epizódjáról.

„Kivonat Márkus István 1957. jún. 5-i jkv-i vallomásából.

Kérdés: Olyan adat is van birtokunkban, hogy Önök rádió adó-vevő készülékkel rendelkeztek.

Felelet: Igen, ilyen volt. A Puskás Tivadarról elnevezett műszaki középiskola növendékei nov. 1-én felajánlottak az Országos Nemzeti Bizottságnak egy rövidhullámú adó-vevő berendezést, amelyet a növendékek állítottak össze. Úgy tudom, Kuczka vagy Kónya ezt el is fogadta tőlük. Hozzám bejött egy egyetemistákból álló csoport, köztük Szépe György nagykőrösi nyelvész, a Nyelvtudományi Intézet munkatársa és Lutter Éva, Lutter Tibor egyetemi tanár leánya, és anélkül, hogy felszólítottuk volna őket, felajánlották, hogy összehoznak egy egyetemistákból álló csoportot, akik tíz-tizenkét nyelven tudnak adni. Én ezeknek a fiataloknak választ nem adtam. Közben megkerestem Tóbiás Áront, aki akkor a Magyar Rádiónál dolgozott, és megkértem, hogy nézze meg ezt az ügyet. Tóbiás utána is nézett, és másnap referált nekem arról, hogy egy jó adó-vevő berendezéssel rendelkeznek, csináltak valami próbaadást. További részleteket nem ismerek.

Tóbiás Áron 26-27 éves vidéki értelmiségi származású, néhány évet végzett az egyetemen, majd a Magyar Rádió riportere lett. 1955 óta a Magvető Kiadó lektora.”

A ZÁRKAÜGYNÖK K (FRANZ KAFKA VÍZIJÁBÓL), AVAGY AZ ÚTTÖRŐ ÁRUHÁZ MIKULÁSA

1957 nyarán, sorozatos kihallgatásaim befejezése után sokáig egyedül maradtam a Fő (Gyorskocsi) utcai zárkában. Majd nyílt az ajtó, s megjelent egy szuggesztív tekintetű, kissé ideges mozgású rabtársam, aki elfoglalta a négyágyas cella egyik ágyát. Hamarosan kiderült, mi más szerepet kapott volna, mint hogy kivallasson a már lezárt kihallgatások esetleges hézagainak kiegészítése céljából...

A frissen érkezett zárkatárs „ki volt stafírozva”, azaz engedélye volt nemcsak kívülről hozott könyvek (kb. 25-30, főként pszichológiai kötet), hanem ceruza és papír használatára is! (Mi, közönséges letartóztatottak egy idő után a tátikán – a lehajtható ételbeadón – keresztül legfeljebb egy-egy találmányra kiválasztott börtönkönyvtári kötethez juthattunk hozzá.)

A harminc év körüli férfiú elmondta életrajzát. Tanár volt, majd magánúton lélektanl foglalkozott, főként gyermekpszichológiával. Évenként piros jelmezbe öltözve ő volt a Kossuth Lajos utcai Úttörő Áruház Mikulása. A forradalom tizenkét napja alatt megfordult jóformán mindenütt. Például

elfoglalt néhány társával egy nyomdát, s ott „ideiglenes kormányt” alakított (lásd erről az egyik bulvárlap riportját *56 elsikkasztott kormánya* címmel, 1990. november 2.). Ott volt a Kilián laktanyában, Maléternél, majd a Corvin közben Pongrácz Gergelynél – fölöttebb furcsa viselkedése miatt a forradalmárok mind a két helyen lecsukták. Kiszabadulva jelen volt a Nemzetőrség megalakulásánál, Király Béla mellett stb.

Kétkedő ámulattal hallgattam „folytatásos forradalmi regényét”. Mikor befejezte, viszonzásul elvárta, hogy én is meséljek... Elmondtam tehát mindazt, ami a kihallgatási jegyzőkönyvben amúgy is szerepelt.

Miután befejeződött a most már történeti időkre vonatkozó diskurzus, jó két hét után, többször is nyílt a zárkaajtó, s társam – nevezzük későbbi fedőnéven –, Vitéz több órára kihallgatójához (hivatalos nevén: Előadó Úrhoz) távozott. Ha valakinek lezárták már az ügyét, nem szokták „utó”-kihallgatni. Hanem jó ideig „aszalták”, mire a vádlott, illetve még csak „terhelt” az ügyészre, illetőleg a bíróság elé került.

Kiderült az is, hogy Vitéz jóféle vándormadár, mivel előtte Lakatos István költővel osztozott a rabkenyéren, majd azután a Varga Domokos-per harmadrendűjéhez, Molnár Zoltánhoz került.

Ám Vitéz személye és tevékenysége nem is a mi ügyeinkben vált komollyá, hanem a később kivégzett Mansfeld Péternél. A fiatalkorú, ipari tanuló Mansfeld Péter ugyanis Vitéz feleségének az öccse volt. Aki „kis sógorként” imádkozta forradalmár mintaképét. Ám a Mansfeld Péterrel foglalkozó írások egyikében sem szerepel: a lángoló képzeletű kamasz gyerek elhatározta, mindenáron kiszabadítja sógorát! Ezért toborzott felkelőcsapatot, ezért próbált fegyvert szerezni, és mindez az elvakult vakmerőség pecsételte meg végzetes sorsát. Mansfeld Péter tragédiája visszavezethető Vitéznek a forradalom idején előbb dicsőséges, majd a börtönben áruulóvá vált magatartásához.

„HAMVAS JUDIT” JELENT

Miközben 1957 forró nyarán a Gyorskocsi utcai letartóztatási intézet zárkaiban aszalódtam, „szorgos méhecskék” nem voltak restek az „ellenforradalom kiszemelt személyeire” terhelő anyagokat gyűjteni. Tevékenységemről az alábbiakat jelentette a „*Hamvas Judit*” fedőnevű megfigyelő:

„... [név kihagyva – a kihagyott név Képes Géza takarja, akit a Rádió irodalmi osztályvezetői posztjáról neveztek ki az Írószövetség kiadójának igazgatójává] helyezte őt a Magvető Kiadóba. Itt Tóbiás Áron az írók közül a legszorosabb kapcsolatban a következőkkel volt: [két vagy három név a Történeti Hivatal által letakarva, majd] Németh László, Sinka István, Kodolányi János, Féja Géza, Kassák Lajos, Reményik [sic!] Zsigmond, Tersánszky Józsi Jenő, Tardos Tibor.

Kassákkal, Féjával, Németh Lászlóval, Sinkával állandó politikai nézetcsere-t folytatott. Ezekkel október–november–decemberben is a legintenzívebb baráti kapcsolatban állott.

Októberi tevékenysége: a Rádióban a műsorszerkesztésben vett részt, a Parlamentben több riportot csinált. Nagy Imre és [letakart név, ami a forradalmár Dudás Józsefet jelentette] tárgyalását is végighallgatta, ebben az időben Németh Lászlónál is sokszor volt.

Az OBN-nél [Országos Nemzeti Bizottság, a forradalom alatt létrejött szervezet] rövidhullámú rádióleadót szervezett, hét nyelven, ötven munkatárssal, ez november 5-én indult volna meg (Gyáli úti leadó). November 4-e után részben a munkástanácsokat járta (Újpest, Magdolna utca, Akácfa utca), részben pedig Bibó platformját igyekezett eljuttatni olyan szervekhez, melyek azt terjeszteni tudják. Azt mondja, ő közvetlenül attól kapta, akinek Bibó november 7-én átadta a Parlamentből kijövet.”

A megfigyelő, a gyorsan pergő események krónikása, „*Hamvas Judit*” 1956. november 4-ről, a szovjet csapatok második beavatkozása napjáról jelentette, hogy Krassó Miklós a Hazafias Népfrent székházából a sokszorosítógépet pokrócba csomagolva, élelmiszercsomagnak álcázva lakására

vitte, ahol a házmasterfülkébe rejtette. Másnap már elkezdtek rajta dolgozni: részben Krassó saját írásaival, részben az Írószövetségtől kapott szövegekkel, majd orosz nyelvű röpcédulákat húztak le rajta. Végül a sokszorosítógép más kézbe került, s így az Október 23. című újság melléklete is ezen a gépen készült.

„Hamvas Judit” később a „Fekete Hollók”, valamint a „Hungaricus” fedőnevű, az állambiztonság által csoportokba sorolt értelmiségiek, tudósok, írók, költők mozgásáról adott összefoglaló értékű jelentéseket. Többi között Mérei Ferenc pszichológus, Beer János jogászprofesszor, Kuczka Péter és Eörsi István költők, Gyurkó László publicista, Kemény István szociológus, Andorka Rudolf közgazdász, Litván György történész-tanár, Lipták Tamás matematikus (aki Óbudán lakásszomszédja volt a későbbi Bibó István-perben szereplő Göncz Árpádnak...) került napi látókörébe.

FELLÉPTETIK HOLLÓS ERVINT

Az 1956-os forradalom eltiprása után frissiben alakult meg a Rákosi-idők ÁVH-jának utóda, a Kádár-diktatúra Állambiztonsági Szolgálat. Ebben hamarosan vezető szerepet kapott Hollós Ervin, aki az 1956-os idők Petőfi Körének titkárából egyenruhába bújtatva, alezredesként kezdte meg működését. Fialat szűcssegédként vett részt az illegális mozgalomban, s az 1945 utáni időkben Rákosi Mátyás egyik kedvenceként a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége titkárságának egyik ifjúsági felelőse lett. Így már – beépített emberei segítségével – a koalíciós idők minden fontos ifjúsági mozgalmi lépéséről tudomással bírt. Ezt a tevékenységét később a Petőfi Kör titkáráként „továbbfejlesztette”, majd állambiztonsági alezredesként ért el karrierje csúcsára. Az „ellenforradalmárok” életének minden lépéséről tudni akart, így íróasztalára került a megfigyelték „mozgásának” minden vélt vagy valós, jelentős vagy lényegtelen mozzanata.

Visszatérve önmagamra, szabadlábbon sem kerülhettem ki a megfigyelőhálózat látóköréből. 1960. május elsejével négyórás munkaerőként a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba kerültem, ahol hamarosan a Szerb Antal-életmű bibliográfiájának összeállítására kaptam megbízást.

2000 után a négykötetes *A Magyar Rádió regénye* anyagának gyűjtése közben bukkantam rá az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában egy 1961-es telefonbeszélgetés szövegére, amelyben egy tekintélyes író (,,M” elnevezéssel), aki többek között engem is vendégül látott, másnap felhívott „G.” jelzéssel szereplő barátja.

„Jelentés, szigorúan titkos, különösen fontos!

Felvétel ideje: 1961. IV. 16.

G: Ne haragudj, hogy zavarlak, nagyon jól éreztük magunkat.

M: Nahát, nagyon örülünk neki.

G: Csak azt nem tudom, ki volt az a kedves fiatalember, aki Szerb Antallal foglalkozik.

M: Tóbiás Áron.

G: Ő volt az? Sejtettem, igen, de vele még nem találkoztam.

M: Áron volt, ő a...

G: [közbevág] Tudom, tudom, tudok róla mindent.

M: Nagyon, nagyon értelmes...

G: Rögtön kapcsoltam, hogy a fiatal nemzedékből nincs más Áron, ugye?

M: Igen, igen.

G: Viszont nem akartam azért kereken megkérdezni tőle, hát ő kitűnő ember.

M: Te, egy rendkívül becsületes, szűkszavú költő.

G: De hát ami keveset eddig csinált, emlékszem egypár évvel ezelőttről még, egész kitűnő volt. Főképp a rádióban hallgattam gyakran annak idején.

M: Ő a rádióban egy nagyon, nagyon szép munkát kezdett el, amit aztán nem tudott folytatni, őneki volt egy olyan terve, hogy egy ilyen nagy archívumot csinál, ilyen ellopott aktuális beszélgetésekről, az ország minden tájáról.

G: Ez remek ötlet.

M: Szóval, így, hangban rögzíteni egy kor, egy bizonyos kornak a... szóval ez egy szép munka, de aztán abbamaradt neki.

G: Hát persze.

M: Hát jól éreztétek magatokat. Egy kicsit szegényesen tudunk fogadni benneteket. [Valószínűleg G. felesége szól bele a telefonba]: [név kitarva] azt mondja, hogy olyan volt a benyomás, mintha egy palotába mentek volna. [Elköszönnek.]”

A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM HÁLÓZATI EMBERE

A sors kegyelméből úgynevezett hangmuzeológusként 1968 késő nyarán a PIM hangtárába kerültem, miután már 1964 óta készítettem számukra hosszú életműinterjúkat írókkal, többek között Németh Lászlóval, Illyés Gyulával. Ez a hangtár az irodalomtörténész és Ady-kutató Vezér Erzsébet leleménye volt, és az ő szervezőmunkája révén jött létre. Vezér Erzsébet látóköre elsősorban az Ady-hagyományra és a még élő kortárs nemzedékre, valamint a századforduló radikális politikus-írói vonulatára nyílt ki, idehaza és az emigrációban. (Posztumusz kötete: *Megőrzött öreg hangok*, PIM, 2004.)

Vezér Erzsébet maga mellé vett, s kiegészült ez a „tegnapi múlt” általam azokkal a számba vehető írókkal, irodalmi szervezetekkel, jelenségekkel, akik és amelyek még éltek a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek ma már messzinek tűnő távolában. Jelenleg – miután 1990 után is folytattam „megmentett hangszalagjaim” felvételeit – kb. 700-800 általam készített felvételt őriz a PIM hangtára.

Vezér Erzsébetnek és társainak (így jómagamnak is) a tevékenysége hamarosan feltűnt az „irodalmi-kulturális hálózat” mozzgóinak, mivel valóságos párhuzamos vagy még inkább ellen-irodalmi rádiót hoztunk létre a hanganyagokból. Ráadásul olyan életrajzokat, írói vallomásokat, irodalomtörténeti eseményeket rögzítettünk a jövő számára, amelyek nem voltak, nem lehettek udvarképesek a három T-vel irányított (Támogatott–Tűrt–Tiltott) irodalompolitika számára. Így került sor arra, hogy kollégánk, egyben a BM titkos ügynöke, bizonyos Sziklai Barna (jámbornak tűnő Jókai-kutató...) szorgalmas munkásságának eredményeképpen nem maradt titokban jóformán semmi az „illetékeseknél” amúgy csendesen folytatott hangmuzeológusi (ez volt hivatalos titulusunk) tevékenységünkől. Sziklai Barna jelentéseiből jókora dossziékat őriz az ÁSZTL, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

„Jelentés.

Adta: »Sziklai Barna« fn.inf. Vette: Mályi Miklós r. hdgy. 1968. XII. 16.

Tárgy: Hangmúzeum

A Petőfi Irodalmi Múzeum »Hangmúzeuma« 1965-től gyűjti az írói hangokat, illetve az irodalmi visszaemlékezéseket. Első ízben a külföldről hazalátogató »irodalmi nagyságok« emlékeit rögzítették magnószalagra. Pl: Ignótusz [sic!] Pál (József Attiláról), Fellegő [sic! – helyesen: Fenyő] Miksa (főleg Adyról), Lesznai Anna, más oldalról Dienes Valéria, Darvas Lili (Molnár Ferencről), Lázár György, Kahána Mózes, Lukács György, Agárdi, Müller stb. Ezzel párhuzamosan a rádió archivális anyagait is felvettük (Hatvány Lajos, Nagy Lajos stb.). Viszonylag rendszeresen el látogattunk élő öregekhez is (Tersánszky). Számos költő saját költeményét adta elő. Nyilvános előadásokról is készítettünk felvételt (Írószövetség, Kossuth Klub, Pen Klub, Egyetemi Színpad). A jövő terve hasonló irányú (Cserépfalvi).

Sziklai Barna

Megjegyzés: A jelentést utasításunkra készítette.

Értékelés: Feladatát jól oldotta meg, képet ad a Hangmúzeum forrásairól.

Utasítás: Készítse el a pontos listát az anyagok keletkezésének helyét, idejét rögzítve.”

„Jelentés

Adta: »Sziklai« fn. inf. Vette: Farkas János r. hdgy. 1971. XII. 9. Hely: Astoria presso

Tárgy: Vezér Erzsébetről és kapcsolatairól

Vezér Erzsébet, a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának osztályvezetője 1965 óta tevékenykedik mint hanggyűjtő. Fő célkitűzése: a 20. századi magyar irodalom urbanus jellegének, antikommunista beállítottságának, illetve '45 utáni rendszerellenességének a bizonygatása – a visszaemlékezések tükrében. (L. pl. Fenyő Miksa, Déry, Zelk, Füst Milán, Lesznai Anna, Hajnal Jenő mint író, Komlós Aladár mint költő ún. visszaemlékezéseit.)

[kihúzott szöveg – feltehetően sok író nevével].

Munkatársait e célnak megfelelően válogatta össze politikailag züllött, emberileg hitvány, bár »eszes« s mindenre felhasználható, irányítható kalandorokból (Tóbiás Áron, Eörsi István, Horgasné Levendel Júlia, Kenedi János)."

A megfelelő fedőnévvel ellátott „titkos megbízott” Sziklai, azaz „sziklaszilárd”, mivel közismert volt alkoholista mivoltáról, nemcsak hivatali munkahelyén működött (mellesleg olyan szorgalmasan, hogy aktív munkára alig maradt ideje...), hanem fontos irodalmi-politikai jelenségek kiderítésére is kapott megbízásokat. Jelentkezett más feladatokra is, mint például Mészöly Miklós erdélyi kapcsolatainak felderítésére. Ám Mészöly, gyanút fogva, nem volt hajlandó találkozni vele.

FÓKUSZBAN: ERDÉLY ÉS EGY ÚJ IRODALMI FOLYÓIRAT

A titkos megbízott az Erdéllyel kapcsolatos kérdések mellett új nyomra talált, egy irodalmi folyóirat esetleges megalapítására, amit a „Subások” írói csoport tagjai már régóta terveztek. Erről beszélt Kiss Ferencel, akiről a következőket jelentette:

„A Bács megyeiek – ahol Kiss Ferenc gyakran szerepel előadóként – különös súlyt helyeznek az erdélyi és a jugoszláviai magyar irodalom bemutatására és ismertetésére. Fontos kérdésnek tartják, hogy egy esetleges folyóirat megindításával a népi kultúrpolitikának különös új jelentőséget tulajdonítsanak. Csoóri, Zelnik, Nagy László (a költő) irányításával szeretnék lapot indítani, s ehhez megnyerni Romány Pál dr. földművelésügyi miniszter segítségét mint olyan személyét, aki el-
lensúlyozhatná Aczél György kultúrpolitikai elképzeléseit. Természetesen ebben az esetben is csak óvatossággal lehetne kulturális célkitűzéseinek megnyerni.

A jelentés dátuma 1975. október 22. Vette: Kiss Pál r. alezr. Hely: »Fogas« fn. »K« lakás.

A jelentés értékelése: A jelentésben foglaltak többsége megerősíti a más forrásból származó információinkat. Új információ Kiss Ferenc és társainak egy új folyóirat indításának terve s annak megvalósítására vonatkozó elképzelésük.

Intézkedés: A folyóirattal kapcsolatos elképzelésekről tájékoztatni az illetékes felső vezetést.

Utasítás: Igyekezzen tisztázni a lappal kapcsolatos elképzeléseiket, milyen profilt adnának, s kikre számítanak az esetleges engedélyezés után."

„Jelentés

Adta: »Sziklai Barna« fn. tmb. Vette: Vellai Tibor r. Százados. Idő: 1978. március 30.

Tárgy: »Subások« fn. Bizalmas nyomozás

Március 18-án reggel ¾7-kor utaztam le Kiss Ferencel a szentendrei »birtokára«. Kiss Ferenc kocsijában velünk utazott a feleségem, Balla Gyula a saját kocsiján jött utánunk.

Kiss Ferenc az utolsó pillanatban hívott meg, miután lemondták a szentendrei látogatást azok a munkások, akikkel előre megállapodott, s a felesége pedig – aki vel már három napja »nem vált szót« – elkészítette a munkásoknak a kosztot.

Útközben megérdeklődtem Kiss Ferencről, ismeri-e Király Györgynek [helyesen: Király Károly] – Maros megye volt párttitkárának – a nyílt levelét, amely a ro-

mániai magyarok helyzetével foglalkozott, s amelyet Nyugaton is publikáltak. Kiss Ferenc nyomban megkérdezte, hogy melyiket, hiszen hármát is írt.

Ezután részletesen ismertette, hogy ezeket a leveleket ők csempészték át Romániából, s juttatták ki Nyugatra. Társai voltak: Czine Mihály, Csoóri Sándor, Servatius [helyesen: Szervátiusz], Nagy László és Illyés Gyula.

Ezt az anyagot először az Unitának juttatták ki, de az olasz kommunisták nem közölték. Franciaországban Fejtő Ferenc pártfogásával a Le Monde és több francia polgári lap nyilvánosságra hozta. De fantáziát látott benne a Times is, s az is közétette. Fejtő Ferenc a romániai magyar ügy buzgó pártfogoltja lett – Kiss Ferenc szerint nyilván azért, mert nincs már más, »nagy vizeket megmozgató« témája és elfoglaltsága.

A Times agilis és roppant ügyes riporternője beszökött Romániába – Jugoszlávián keresztül –, és négyórás interjút készített Király Györggyel [helyesen: Károlylyal], s ezt a nyugati rádióadók és lapok szintén közzétették.

Miután ilyen nagy port vert fel az ügy, a román felső pártvezetés is kénytelen volt Királyt személyesen meghallgatni. Illyés Gyula – aki igen tevékenyen közreműködik az ügyben – Franciaországba utazott az irodalmi díjat átvenni. Nyilván hosszabb ideig lesz távol, mert fel fogja keresni azokat, akik hajlandók tenni az ügy érdekében. Illyést – Kiss Ferenc szerint – most már nem lehet egyszerűen elhallgattatni.

A legutóbbi találkozásunk alkalmával azért nem szólt nekem erről Kiss Ferenc, mert akkor még nem volt biztos az akció sikere, s szigorúan titokban kellett tartani.

Egy számításba jöhető közös erdélyi utunkkal kapcsolatban csak ennyit mondott: »Félek, hogy a románok szagot kaptak.«

Kiss Ferenc szentendrei villájába betörték. A helybeli rendőrség szemléje alapján csak az italokat fogyasztották el csaknem teljesen, felforgatták alaposan az egész lakást, de nem vittek el semmi észrevehetőt.

Sziklai Barna

Értékelés: A tmb. jelentése ellenőrzött operatív értékű adatokat tartalmaz. A hálózati személy meghatározott feladatterve alapján a kapcsolata elmélyítését Kiss Ferencel eredményesen végzi.

Feladat:

- Tovább erősítse a személyes találkozásai gyakoriságának lehetőségét.
- Beszélgetéseik során tartsa napirenden közös erdélyi utazásuk lehetőségét.
- Fokozott figyelmet fordítson Kiss Ferencnek a romániai magyar nemzetiségekkel kapcsolatos tervei, elképzelési megismerésére.

Intézkedés: A jelentés adatait a »Subások« fn. bizalmas nyomozásban értékelő-elemző munkánk során hasznosítjuk.

Budapest, 1978. április 10.

Vellai r. Százados”

BELVÁROS ÉS RÓZSADOMB – KÁVÉHÁZAK „ARANYKORA”

Az '56-os forradalmat követő megtorlás után, már a „csendesebb években”, a helyét kereső és új utakra induló író- és művészvilág „spontán” vagy eleve „felsőbb sugallatra” kiválasztotta a Belvárosi Kávéházat... Írók, társadalomkutatók, filmesek, képzőművészek, nyitottabb távlatokra áhítozó fiatalabb és idősebb értelmiségiek heti rendszerességgel találkoztak, hogy beszélgessenek, szót váltsanak, eszmét cseréljenek egymással. A visszaemlékezők napjainkban Mészöly Miklós és Jancsó Miklós, Csoóri Sándor és Konrád György, vagy éppen a legfiatalabbnak számító, szárnyaló tehetségű Orbán Ottó nevét emlegetik azzal: milyen jól megvoltunk mi akkor egymással... Kialakult egy újfajta csapat, amelynek véleménye szinte a szerteszét szóródó rádióhullámok módjára irányí-

tóvá vált – ám nem a hatalom szája íze szerint. E csoportot a kezdetektől fogva szemmel tartották a szorgalmasan jelentő, beépített titkos ügynökök. Az ilyenkor szokásos titkos hangfelvételek – amelyek előbb-utóbb csak napvilágra kerülnek... – akár jegyzőkönyvekbe is illeszthető dokumentumok lesznek erről az időszakról.

Szinte ugyanebben az időben különleges figyelemre tett szert a budai Rózsadomb Kávéház, ahol a közelben lakó Csoóri Sándor találkozott időről időre szűkebb baráti körével és az éppen magyarországi látogatásra érkező erdélyiekkel.

1990 után, hosszú, többórás életrajzi beszélgetést folytattam a Petőfi Irodalmi Múzeumban Marczali László egykori művelődési miniszterhelyetessel. Többek között elmondotta, hogy a Rózsadomb kávéházbeli délutánok és esték hanganyaga másnap reggel már ott volt Aczél György íróasztalán, így együtt hallgathattak bele az ott elhangzottakba. A volt miniszterhelyettes Aczél György feltétlen bizalmát élvezte, mivel a Rákosi-időkben börtöntársak voltak. Marczali úgynevezett „jobboldali szociáldemokratáknak” kapott súlyos ítéletet, Aczél pedig a Tito-féle „láncos kutya” időkben tartóztatták le konstrukciós perben, mivel a Jugoszláviával szomszédos Baranya megye kommunista párttitkára volt.

AZ „EMLÉKEZŐK” FEDŐNEVŰ TÖRTÉNELMI IGAZSÁGTÉTEL BIZOTTSÁGA

1988. június 5-én – akkor még nem tudtuk, hogy a Kádár-korszak alkonyán – alakult meg a Történelmi Igazságtétel Bizottsága, amelyik elsődleges céljának 1956 mártírjai, a forradalmárok emelt fővel történő temetését tartotta. A negyven-egynéhány tagú csoport tagjai a forradalom túlélői és a kivégzett mártírok hozzátartozói voltak.

Ám még ezekben az időkben is változatlanul működtek a még mindig háttérbe húzódozó titokzatos belügyi erők a „megbízhatatlanok” szoros megfigyelésére. A nemrégiben elhunyt szamizdatos Modor Ádám könyvében (*A titok meg a nyitja – Titkosszolgák és jelentések*) közreadta a Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnökségének 1989. évi munkatervét. Ebben a Történelmi Igazságtétel Bizottságára a következő rendelkezések vonatkoznak:

„»Emlékezők« fedőnevű ellenőrző dosszié keretében irányítjuk, koordináljuk a »Történelmi Igazságtétel Bizottság« tagjaiként látó körünkben lévő célszemélyeink – »Bogár«, »Könyves«, »Vonós«, »Tüskés«, »Vencel«, »Sanitéc« –, illetve a megyei és a BRFK III/III. osztályain feldolgozás alá vont személyek ellenőrzését.

A jóváhagyott intézkedési, ellenőrzési, lejárásra, akadályozásra, bomlasztásra készült tervekben meghatározott feladatokat végrehajtjuk. Hálózati operatív pozíciókat szükség szerint e célszemélyeink irányában növeljük. A meglévők hírszerzői lehetőségét bővítjük, erősítjük.

Határidő: folyamatos. Felelős: 3. osztály vezetője”

De ez a terv még nem volt elegendő biztosíték az állambiztonsági szolgálat számára. Már a megalakuláskor beépítették közénk volt börtöntársunkat. A „Szilárd” fedőnevet kapta, és a legszűkebb körű, bizalmas tanácskozásokról is azonnal jelentett. Ennek következtében a Belügyminisztérium mindvégig, az 1989. június 16-i temetés napjáig lépéselőnyben volt, a TIB által tervezettek ott akadályozta, ahol csak tudta. Folyt az idegtépő küzdelem, amelynek egy év után mégiscsak a TIB lett a győztese, tegyük hozzá, a közvélemény nyomására.

„Szilárd” kezébe került – a többi között – az az általam 1988 karácsonya előtt fogalmazott TIB-összefoglaló, amely azután titokban sokszorosítva mégis a nyilvánosság elé került (iktatási száma: III/III-242-248/7 1988. XII. 19.).

Részletek az összefoglalóból:

„Ez év nyaratól, a TIB-nek a magyar társadalomhoz intézett felhívása közreadásától mindmáig, az 1988. esztendő végéig mozgásba lendült az olyan sokáig, évtizedekig téli álomba merült ország népe.

»Eljött az ideje annak, hogy a magyar társadalom követelje a megtorlás áldozatainak, halottaknak és élőknek teljes erkölcsi, politikai és jogi rehabilitálását« – állapítottuk meg 1988. június 5-én. Hogy mi történt azóta, ország-világ tudomást szerezhetett róla.

Nem történt meg ez ideig a konstrukciós perek törvény előtti feloldása, az áldozatok, élők és holtak illő megkövetése.

Nem temethettük el tisztességgel halottainkat.

Nem gyűjthattunk gyertyát akár jelképes sírjuk fölött az 1988. évi Halottak Napján.

Nem született egyértelmű jogi és adminisztratív döntés a nyugdíjakról, a vétékesül elrabolt évekről.

Az ország új vezetőitől méltán várja el az ország népe, hogy cselekvően tegyék magukévá a bűnös múlttól való egyértelmű elszakadást.

Nem tehetnek mást, a történelem parancsa ez.

A történelem olyan tükör, amely nem tűri el, hogy a nemzet múltja torz képet mutasson benne.

Az ország népe türelmetlen immáron, nehezen viseli el a hatalommal való játékot, a demokrácia helyett olyan sokszor a demagógiát, a valódi reformok ürügyén a reform-demagógiát.

Nem tehetünk mást, mintsem Ciceróval, a római politikus-íróval valljuk:

»Az igazságosság alapja pedig a hűség, vagyis szavaink, megállapodásaink állandósága és valósága.«...»

